

**Metodoloģija (pēc aprobācijas)
pilotprojektam "Bērna māja"**

Starpinstitucionāls sadarbības modelis darbā ar seksuālā vardarbībā cietušiem bērniem

Saskaņā ar Līgumu

par starpdisciplināra sadarbības modeļa "Bērna māja" darbam ar seksuālā vardarbībā cietušajiem bērniem izveidi un aprobāciju Rīgā un Rīgas reģionā pilotprojekta ietvaros

Pasūtītāja līguma Nr.4.2-6/61-17

Izpildītāja līguma Nr. D-012/2017

Pasūtītājs : Tiesu Administrācija

Adrese: Antonijas iela 6, Rīga, LV-1010

Izpildītājs: Nodibinājums "Centrs Dardedze",

adrese: Cieceres iela 3A, Rīga, LV-1002

Metodoloģijas izstrādē piedalījās:

- Rīgas tiesu apgabala prokurore Lada Bogojavlenska
- Tukuma rajona tiesas priekšsēdētāja Adrija Kasakovska
- Centra Dardedze psiholoģe Līga Redliha
- Centra Dardedze juriste Laura Ceļmale

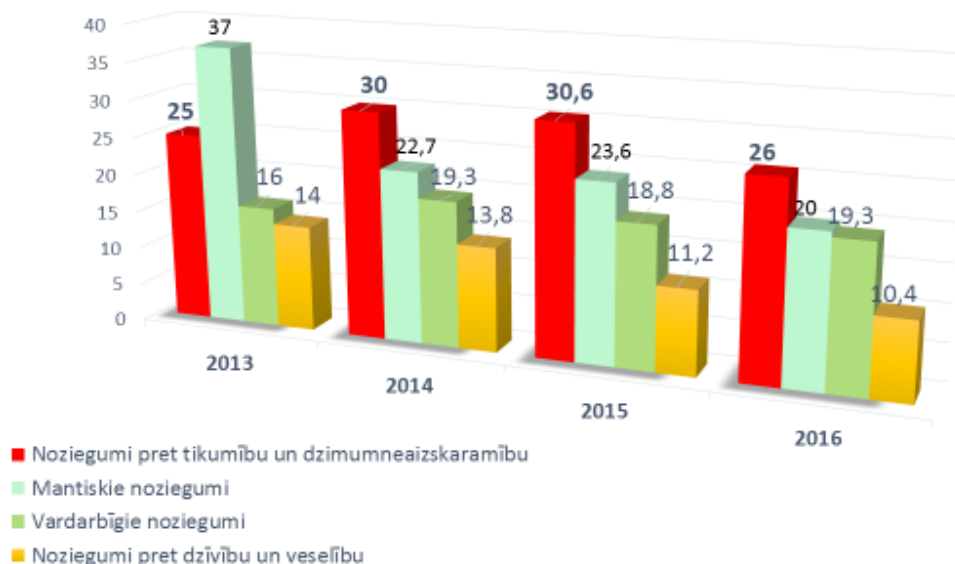
Rīga, 2017

1. Bērna mājas modeļa izveides nepieciešamības pamatojums

Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas lietoto formulējumu seksuālā veselība ir pilnīga fiziska, garīga un sociāla labklājība saistībā ar cilvēka seksualitāti, kā arī pozitīva, respektējoša pieeja seksualitātei un seksuālajām attiecībām. Pētījumi liecina, ka bērnībā piedzīvota seksuālā vardarbība atstāj ilgtermiņa sekas cietušā garīgajā un fiziskajā veselībā visas dzīves laikāⁱ. Depresija, izolācijas sajūta un stigmatizācija, zema pašapziņa, zema pašcieņa, atkarību izraisošu vielu lietošana ir visbiežāk sastopamie ilgtermiņa efekti bērnu pakļaušanai jebkura veida vardarbībaiⁱⁱ. Ziņojumi tāpat norāda, ka seksuālā vardarbība pret bērnu ir izplatīta parādība visā pasaulē. Pasaules Veselības organizācijas veiktais pētījums par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi uzrāda satraucošus datus – katrs desmitais Latvijas bērns, jeb 10,3 % no aptaujātajiem jauniešiem norāda, ka tikuši pakļauti seksuālai vardarbībai līdz 18 gadu sasniegšanaiⁱⁱⁱ.

Arī pēc Valsts policijas datiem pēdējos trijos gados seksuāla izmantošana ir Latvijā izplatītākais pret bērniem veiktais noziedzīgais nodarījums – 2016. gadā nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību veidoja lielāko daļu, jeb 26% no visiem uzsāktajiem kriminālprocesiem.

Cietušo bērnu skaits % Latvijā pēc noziedzīga nodarījuma veida*

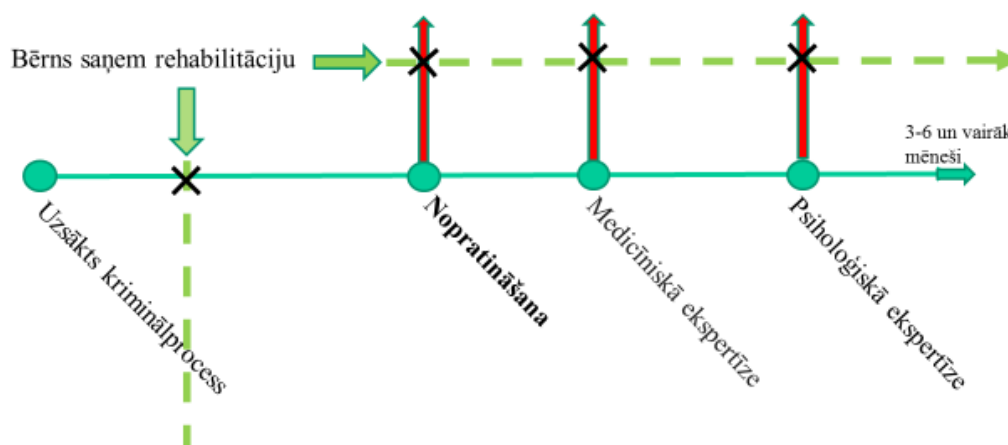
* Dati no Valsts policijas pārskatiem par nepilngadīgo noziedzības stāvokli un noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem 2013. - 2016. gadā

Seksuāla vardarbība ir parādība, kas prasa kompleksu pieeju tās novēršanā. Ir nepieciešami efektīvi mehānismi, lai seksuālas vardarbības fakts tiktu atpazīts, par to tiktu savlaicīgi ziņots, tiktu veikta izmeklēšana, vainīgais sodīts, un cietušais saņemtu nepieciešamo palīdzību. Grūtības kompleksas pieejas izveidošanā rada tas, ka katrai iesaistītajai institūcijai ir savas funkcijas, turklāt atšķirībā no daudzām citām valstīm Latvijā nav vienas bērna intereses pārstāvošas institūcijas, kas uzņemtos rūpes un atbildību par cietušo bērnu visā izmeklēšanas un sociālās rehabilitācijas procesā kopumā no sākuma līdz beigām. Ir valstis, kurās šo lomu pilda Bērnu aizsardzības dienests (Child protection service), turpretim Latvijā bērnu tiesību aizsardzības funkcijas sadalītas Bāriņtiesās, Sociālā dienesta un Bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas starpā. Eiropas bērnu tiesību aizsardzības sistēmu analīzes dati arī uzrāda, ka Latvija ir to 7 dalībvalstu valstu vidū, kurā multidisciplināra pieeja situācijas izvērtēšanā lietās kas skar bērnus nav precīzi definēta normatīvajos aktos^{iv}, un cietušais bērns ceļo no vienas institūcijas un speciālista pie nākamā.

Tādējādi, praksē **izveidojas situācijas, kur katrai iesaistītajai institūcijai pildot savas funkcijas un rīkojoties normatīvo aktu un savu pilnvaru robežās, cietušā bērna intereses netiek pilnībā ievērotas**, vai citos gadījumos bērnam pat tiek nodarīts kaitējums. Kā piemēru var minēt situāciju, kad

uzsākts kriminālprocess par seksuālu vardarbību un paralēli par šo faktu uzsākta sociālās rehabilitācijas lieta sociālajā dienestā. Latvijā saskaņā ar normatīvo aktu prasībām bērnam, kas cietis no vardarbības, ir tiesības uz valsts apmaksātu rehabilitācijas pakalpojumu, ko organizē sociālais dienests. Rehabilitācijas procesa mērķis ir sniegt psiholoģisku atbalstu bērnam sakarā ar pārdzīvoto traumu un pakāpeniski integrēt negatīvo pārdzīvojumu bērna dzīves pieredzē. Praksē diemžēl ne reizi vien nācies saskarties ar gadījumiem, kad jau tiek sniegta rehabilitācijas pakalpojums, bet bērns vēl nav nopratināts kā cietušais kriminālprocesā. Psihologijā cietušā bērna nopratināšana, kas turklāt prasa tādu detalizētu faktu atcerēšanos kā “kad?”, “kas tika darīts?”, “cik reizes?”, “kā?”, pielīdzināma traumējošā notikuma atkārtotai pārdzīvošanai. Ja bērna traumu vispirms apstrādājam (rehabilitācija), bet pēc tam bērnu detalizēti iztaujājam par notikušā apstākļiem (nopratināšana), tēlaini izsakoties vispirms rētu aizšujam, bet pēc tam atkal griežam vaļā. Šajā gadījumā, nevis pašas darbības ir nepareizas, bet kaitējumu bērnam nodara šo darbību veikšana nepareizā secībā, kam pamatā ir koordinētas sadarbības trūkums.

Kriminālprocesa un rehabilitācijas procesu sadursme

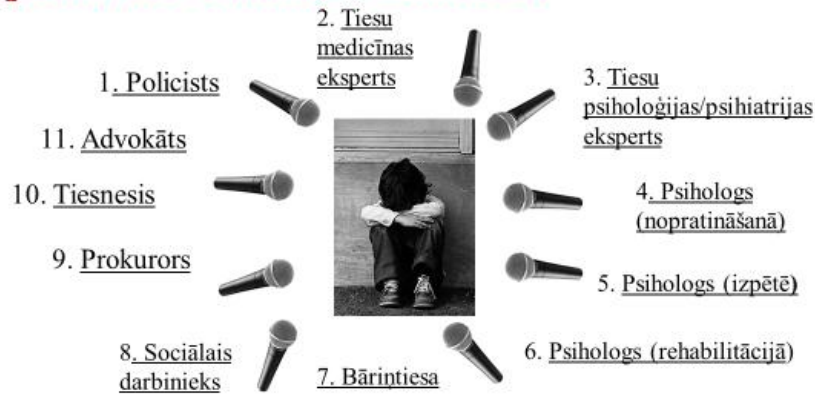
Lai ieraudzītu izmeklēšanas un sociālo institūciju sadarbības nozīmi izmeklējot seksuālas vardarbības lietas, nepieciešams izprast cietušā bērna liecības lomu. Seksuāls noziegums ir atšķirīgs no citiem noziedzīgiem nodarījumiem ar to, ka bērni paši parasti nevēršas pret savu pāridarītāju un nebūs tie, kas ziņos par pret sevi vērstu seksuālu nodarījumu. Nereti bērnam trūkst zināšanu un dzīves pieredzes, lai vispār identificētu, ka ar viņu veiktās darbības ir kas slikts un nepieļaujams, kas īpaši raksturīgs gadījumos, ja seksuāla izmantošana notiek ģimenē, ilgstošā laika periodā un no bērna uzticības personu puses. Šie ir specifiski t.s. «klusie» noziegumi, kam raksturīga liela noslēpumainība, tiem visbiežāk nav neviena liecinieka un tos ir sarežģīti atklāt un izmeklēt.

Informācijas tehnoloģiju pieejamības dēļ mainījies ir arī seksuālas vardarbības nozieguma sastāvs – šodien mēs vairs nerunājam par to, ka bērni tiek izvaroti, visbiežāk tās būs netiklas darbības, kas neatstās nekādas pēdas bērna ķermenī vai seksuāls akts, kas notiek vispār bez saskares ar bērna ķermeni. Citu valstu pieredze rāda, ka medicīniski konstatējamas sekas seksuālai vardarbībai ir mazāk kā 10% gadījumu un izšķiroša nozīme tiem ir tikai 5% no visiem gadījumiem^v. Atšķirībā no citiem noziegumiem, seksuālās vardarbības gadījumos vienīgais pierādījums bieži vien ir tieši cietušā bērna liecība. Līdz ar to var apgalvot, ka bērna liecībai ir izšķiroša nozīme, gan lai izmeklētu un atklātu noziegumu, gan nodrošinātu medicīnisku un psiholoģisku atbalstu bērnam.

Pašreizējā prakse rāda, ka bērnam nākas stāstīt par piedzīvoto seksuālo vardarbību daudzas reizes - policistiem, mediķiem, psihologiem, sociālajiem darbiniekiem u.c. Būtiski, ka stāstījumu nesakrītības gadījumā var rasties pamats bērna liecības apšaubīšanai un bērna atmiņas īpatnību dēļ pie atkārtotas

notikušā atstāstīšanas šādas nesakritības būs vienmēr. Latvijā diemžēl nereti novērojama situācija, ka katrā institūcijā, kur saņemta informācija par seksuālas vardarbības gadījumu tiek iekārtota un vesta “bērna lieta”, nereti, speciālisti (piemēram, pedagogs, skolas psihologs, sociālais pedagogs u.c.) cenšas iegūt no bērna vairāk informācijas, lai izlemtu, vai ir pamats ziņot par notikušo policijai vai nē. Tādējādi reizēm cietušais bērns pirms liecības sniegšanas policijai notikušo ir jau stāstījis daudziem un dažādiem speciālistiem, bet kriminālprocesa mērķu sasniegšanai būtiska tieši pirmreizējā informācija no bērna.

Personas, kurām bērnam ir jāizstāsta par piedzīvoto seksuālo vardarbību

Ja domājam par bērna atmiņu, varam iztēloties sniegotu baltu lauku, kur katra negatīvā notikuma atcerēšanās reize iemin taku šajā laukā. Sākumā tā ir viena pēdu līnija, tad divas, tad trīs un arvien vairāk. Jo vairāk ir šo pēdu, jo grūtāk ieraudzīt, kura taka ir īstā un uz kuru notikumu ved. Atkārtotas un nestrukturētas intervijas var būtiski izmainīt bērna stāstīto un novest pie faktu nesakritības bērna stāstītajā. Tādēļ ir ļoti būtiski radīt apstākļus, kur bērna liecība tiek uzklusīta pēc iespējas uzreiz, tiklīdz ir saņemta informācija par notikušo vardarbības faktu un pēc iespējas vienu reizi, turklāt nodrošinot, lai šo informāciju dzirdētu visi speciālisti, kam tas ir nepieciešams.

2. Bērna mājas modeļa vispārīgs apraksts

Kā efektīvu risinājumu starpinstitūciju sadarbības uzlabošanai darbā ar seksuālā vardarbībā cietušajiem bērniem Lanzasotes komiteja rekomendējusi “Bērna mājas” jeb “BarnaHus” modeli, kas darbojas vairumā ziemeļvalstu un arī mūsu kaimiņvalstīs Lietuvā un Igaunijā.

“Bērna mājas” modelis sākotnēji radies Islandē, kā reakcija uz sadrumstaloto un neefektīvo pieeju institūciju reakcijā uz seksuālas vardarbības gadījumiem. Islandē modelis izveidots 1998. gadā, pēc Amerikas Bērnu aizsardzības centru (Child Advocacy Centers) parauga, kur visi speciālisti cietušajam bērnam pieejami vienuviet, jeb “zem viena jumta”. “Bērna mājas” gadījumā nevis cietušais bērns dodas uz dažādām institūcijām (uz sociālo dienestu, policiju, pie ārsta, pie tiesu medicīnas eksperta u.c.), bet visi speciālisti sapulcējas vienuviet, lai vienlaicīgi, iegūtu gan izmeklēšanai nepieciešamo informāciju, gan kopīgi vienotos par koordinētām turpmākajām darbībām bērna interešu nodrošināšanā. “Bērna māja” tādējādi ir neitrāla, bērnam draudzīga vide, kas visbiežāk atrodas ar policiju un citām oficiālām

Bērna māja Reikjavīkā

“Bērna mājas” centrālā funkcija ir kvalitatīvas, pēc iespējas pirmreizējas un precīzas informācijas iegūšana no cietušā bērna. Bērna nopratināšanu veic apmācīts profesionālis, kas sarunājas ar bērnu divatā, pielietojot pētījumos balstītas, strukturētas nopratināšanas tehnikas, jeb protokolus. Bērna nopratināšanas process tiek ierakstīts video un translēts uz citu telpu, kurā nopratināšanas gaitu novēro izmeklētājs, bērna pārstāvis, cietušā advokāts, iespējams arī prokurors, kurš uzturēs apsūdzību, Islandes gadījumā – arī aizstāvības advokāts un Bērna tiesību aizsardzības dienesta pārstāvis. Novērotājiem ar pratinātāja starpniecību ir iespējams uzdot jautājumus bērnam, tādējādi nodrošinot to, ka pēc iespējas viena nopratināšanas reize ir pietiekama, pratināšanas videoieraksts ir translējams tiesā un bērna atkārtota pratināšana nav nepieciešama.

Bērna māja - visi speciālisti vienuviet

“Bērna mājā” tiek nodrošināta arī medicīniskā apskate/ekspertīze, psihologa atbalsts cietušajam un sociālā darbinieka konsultācija cietušā bērna ģimenei. Speciālistu komanda (izmeklētājs, prokurors, sociālais darbinieks, psihologs, tiesu mediķis) tiekas starpniecību sanāksmēs, kurā dalās ar katra rīcībā esošo informāciju, lai pilnvērtīgi sagatavotos nopratināšanai un izstrādātu koordinētu turpmākās rīcības plānu. “Bērna māja” tādējādi kalpo par punktu, kurā satiekas visi iesaistītie speciālisti, lai, pildot katrs savus darba uzdevumus, vienlaicīgi nodrošinātu koordinētu sadarbību bērna labākajās interesēs.

Visi iesaistītie speciālisti nepastarpināti dzird bērna sniegto liecību

Citu valstu pieredze attiecībā uz cietušajiem bērniem, kuri nonāk Bērna mājā, ir dažāda. Ir valstis, kuru Bērna mājās nonāk visu veidu vardarbības upuri – cietušie bērni. Islandē sākotnēji tie bija ļoti šauri specifiski tikai seksuālā vardarbībā cietušie bērni. Pēc 10 gadu pieredzes Bērna mājā sāka uzņemt arī fiziskas vardarbības upurus, sarežģītos gadījumos – kad vardarbība notikusi ģimenē un tuvinieku lokā. Tomēr kā atzīst Islandes eksperti, vēl ir grūti spriest vai šis lēmums sevi ir attaisnojis, jo palielinot citu cietušo īpatnību Islandes Bērna mājā samazinājies seksuālās vardarbības upuru skaits. Speciālisti to skaidro ar fokusa maiņu – tiklīdz īpaša koncentrēšanās tieši uz seksuālas vardarbības gadījumu atpazīšanu mazinās, iespējams, daudz lielāka daļa no tiem nenonāk atklātībā. Tādēļ, uzsākot Bērna mājas modeli Latvijā, sākotnēji nepieciešams koncentrēties tieši uz seksuālas vardarbības gadījumiem, jo pastāvošā prakse uzrāda būtiskus trūkumus tieši šo gadījumu izmeklēšanā un institūciju sadarbībā cietušā bērna interesēs.

3. Bērna majas pilotprojekts Centrā Dardezde, Rīgā

2017. gada aprīlī – maijā Bērna mājas modelis tika pilotēts Rīgā, nodibinājumā Centrs Dardedze.

Pilotprojekta laikā ar Labklājības ministrijas piešķirto finansējumu, labiekārtota nopratināšanas telpa, nomainīts tehniskais aprīkojums (Kamera, mikrofons, dators), kā arī uzstādīts projektors, ekrāns un skaņas aprīkojums novērošanas telpā. Tāpat iekārtota medicīnas apskates telpa un iegādāts speciālais aprīkojums.

Centrs Dardedze. Ārskats.

Nopratināšanas telpa

Novērošanas telpa

Medicīniskās apskates telpa

Aprobācijas laikā Bērna mājā Centrā Dardedze Rīgā, Cieceres ielā 3a, nopratināti 22 bērni ($n=22$), vecumā no 4 – 16 gadiem. Aprobācija uzsākta 2017. gada 1. jūlijā un pabeigta 15. decembrī. Projekta ietvaros Bērna mājā veikta nopratināšana ar psihologa starpniecību, proti, Kriminālprocesa likuma 153. pantā noteiktajā kārtībā. Nopratināšanas veica kopumā 5 Centra Dardedze psihologi, vidēji, katrs 4 nopratināšanas.

Visi bērni nonāca Bērna mājā ar Valsts policijas kontaktpersonas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Kriminālizmeklēšanas pārvaldes 3. nodaļas galvenās inspektora Daces Landmanes starpniecību un visos gadījumos bija uzsākts kriminālprocess. Projekta ietvaros ņemot vērā Centra Dardedze cilvēkresursus, pieejamo finansējumu un telpu noslodzi, ko iespējams izmantot Pilotprojekta vajadzībām, Valsts policijai tika nodrošināta viena diena nedēļā, kad iespējams pieteikt, ieplānot un veikt bērna nopratināšanu.

Valsts policija Projekta laikā norādīja, ka ar vienu nedēļā ir par maz, jo ja konkrētā diena ir aizņemta, uz nākamo nopratināšanu jāgaida nedēļa. Valsts policija arī norādīja, ka pakalpojumam būtu jābūt pieejamam nākamajā dienā, kad policija ir paziņojusi par šādu nepieciešamību. Viena diena nedēļā nenoliedzami ir par maz un plānojot pakalpojuma attīstību būtu nepieciešams nodrošināt biežāku Bērna mājas pieejamību, piemēram 2 vai 3 dienas nedēļā. Tomēr jāņem vērā arī tas, ka Bērna mājas modeļa pakalpojuma centrā ir nevis akūtie seksuālas vardarbības gadījumi, kad nepieciešama tūlītēja medicīniska iejaukšanās vai steidzamas operatīvās darbības (piemēram, aizturēšana), bet gan kvalitatīva plānveida bērna nopratināšanas organizēšana un tiesībsargājošo un sociālās jomas institūciju sadarbības (policija-sociālais dienests) veicināšana.

Aprobācijas rezultāti izvērtēti 2017. gada 15. decembra „Ziņojumā par aprobācijas rezultātiem”, un apkopoti rekomendācijās par nepieciešamajiem pasākumiem Bērna mājas modeļa darbības turpmākajā nodrošināšanā šīs metodoloģijas 5. nodaļā.

4. Bērna mājas darbības principi (10 standarti) un procesa soli-pa-solim apraksts

Baltijas jūras valstu padomes projekta “Promise Exchange. Promoting child-friendly multi-disciplinary and interagency services” (“Promise Pieredzes apmaiņa. Veicinot bērnam draudzīgus, multidisciplinārus un starpinstitucionālus pakalpojumus”), kura mērķis balstoties uz ANO, Eiropas Savienības un Eiropas Padomes normatīvajiem aktiem un Bērna mājas (BarnaHus) modeli kā labās prakses piemēru darbam ar bērniem, ietvaros – ir izstrādāti 10 standarti, jeb kritēriji, Bērna mājas modeļa darbības nodrošināšanā. Kaut arī šie standarti nav uzlūkojami kā obligāti izpildāmas prasības un tiem ir rekomendējošs raksturs, tie kalpo par indikatoriem bērniem draudzīgas justīcijas nodrošināšanā un tika pielietoti Bērna mājas modeļa ieviešanas procesā, kad modelis tika pielāgots pastāvošajai nacionālajai tiesību normu sistēmai un praksei. Tāpat standartus var izmantot, kā izvērtējuma rīku, lai noteiktu jau strādājoša Bērna mājas modeļa kvalitātes atbilstību. Turpmāk ir uzskaitīti Bērna mājas standarti, doti indikatori standarta ieviešanas izvērtēšanai kā arī sniegts skaidrojums par plānoto standarta integrēšanu Latvijā pastāvošajā tiesību praksē.

Bērna mājas modeļa 10 standarti

Standarts/indikatoris	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
1. Standarts – 3 virsprincipi		
1.1. Jebkuru darbību un lēmumu centrā ir bērna labākās intereses;	ANO Bērna tiesību Konvencijas 3. Panta Visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, <u>primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm</u> <u>Bērna tiesību aizsardzības likuma</u> 6.panta 1., 2. un 3.daļas	<i>Lai noteiktu, kas ir bērna labākajās interesēs, sākotnēji ir jāveic to apstākļu izvērtējums, kas ir unikāli tieši šis konkrētajam bērnam. Veicot izvērtējumu saskaņā ar ANO Bērnu tiesību komitejas rekomendācijām jāņem vērā šādi aspekti:</i> 1) Bērna viedoklis; 2) Bērna identitāte; 3) Ģimenes vides saglabāšana un attiecību uzturēšana; 4) Bērna aprūpe, aizsardzība un drošība; 5) Neaizsargātības stāvoklis, kurā bērns atrodas (piemēram, invaliditāte, bēgļa statuss u.c.) 6) Bērna tiesības uz veselību; 7) Bērna tiesības uz izglītību.
1.2. Bērnam ir tiesības tikt uzklautam un saņemt informāciju;	ANO Bērna tiesību Konvencijas 12. Panta Dalībvalstis nodrošina, lai ikvienam bērnam, kas ir spējīgs formulēt savu viedokli, būtu tiesības brīvi to paust visos jautājumos, kas viņu skar, turklāt bērna viedoklim jāpievērš pienācīga uzmanība atbilstoši bērna vecumam un brieduma pakāpei. 2. Šajā nolūkā bērnam tiek dota iespēja tikt uzklautam jebkādā ar viņu saistītā tiesvedībā un administratīvā procesā vai nu tieši, vai ar pārstāvja vai attiecīgas iestādes starpniecību, ievērojot attiecīgās valsts tiesību aktu procesuālās normas.	<i>Sistemātiska bērna viedokļa noskaidrošana visā procesa laikā var sniegt dziļāku izpratni par bērna vēlmēm un vajadzībām un palīdzēt īstenot bērna labāko interešu principu. Tāpat bērna viedoklis par saņemto pakalpojumu var palīdzēt izvērtēt pakalpojuma kvalitāti, efektivitāti un ieviest uzlabojumus, ja nepieciešams. Tik pat būtiska ir arī bērna pārstāvja viedokļa noskaidrošana.</i>

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	Bērnu tiesību aizsardzības likuma 13.panta 1.daļa	
1.3. Veicamajām darbībām ir jābūt savlaicīgām (Izvairoties no nepamatotas kavēšanās)	ANO BTK Vispārējais komentārs Nr. 13, 53.p. Efektīva palīdzība nozīmē, ka darbības, par kurām pieņemts lēmums ir jāveic bez nepamatotas kavēšanās. Kriminālprocesa likums 14. panta 4.daļa Bērnu tiesību aizsardzības likuma 20.panta pirmā un trešā daļa paredz, ka iesniegumi un sūdzības, kas saistītas ar bērna tiesību aizsardzību, izskatāmas nekavējoties. Lietas, kas saistītas ar bērna tiesību vai interešu nodrošināšanu, arī krimināllietas, kurās apsūdzētais ir nepilngadīgs, tiesā izskatāmas ārpus kārtas.	<i>Jebkurām darbībām/ lēmumam, ja lietā ir iesaistīts bērns, ir jābūt prioritārām iepretim citām. Jānodrošina tāds regulējums un procedūras, lai šo principu būtu iespējams realizēt praksē.</i>
2. Standarts Starpinstitucionālā sadarbība		
2.1. Formālas vienošanās	<i>Normatīvā regulējuma nav</i>	Bērna mājas darbības pamatā ir Nolikums. Bērna mājas Personāls 1. Bērna mājas koordinators: – Vada un koordinē Bērna mājas darbu – Vada un organizē Bērna mājas pārraudzības komitejas darbu – Vada sadarbību ar Valsts policiju, prokuratūru, tiesu medicīnas ekspertīzi – Pārtrauga gadījumu uzskaiti un izvērtēšanas procesu – Plāno, organizē un vada starpinstitūciju grupas tikšanās – Vajadzības gadījumā piedalās nopratināšanas procesā – Organizē apmācības un supervīzijas – Vada iekšējās sapulces – Pārstāv Bērna mājas intereses attiecībās ar valsts un

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
		pašvaldību institūcijām, t.sk. darba grupās, komisijās un domnīcās, kas skar cietušo bērnu kriminālprocesā un Bērna mājas nodrošinātā pakalpojuma jomu. – Atbild par sadarbību ar Latvijas un starptautiskajām organizācijām, kas darbojas Bērna mājas sniegtā pakalpojuma jomā – Nodrošina tehnisko atbalstu nopratināšanas procesā 2. Sociālais darbinieks – Koordinē sadarbību ar Sociālajiem dienestiem, Bāriņtiesu, citām bērnu tiesību jomas organizācijām – Koordinē sadarbību ar bērnu ārstu – Veic gadījumu uzskaiti (gadījumu uzskaites veidlapas, lietvedības žurnāls, ierakstu uzglabāšanas nodrošināšana) – Veic gadījumu izvērtēšanu (anketēšana, aptaujas, intervijas) – Veic atbalsta personas funkciju cietušajam bērnam un ģimenei – Konsultē ģimeni par cietušajam pieejamiem pakalpojumiem sociālajā jomā kā arī par tiesībām un pienākumiem kriminālprocesā – Piedalās starpinstitūciju grupas tikšanās – Sadarbībā ar sociālo dienestu koordinē sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nodrošināšanu cietušajam un viņa ģimenei (Bērna mājā vai citur) – Piedalās iekšējās sapulcēs – Sadarbībā ar sociālo dienestu organizē izpēti intervijas (t.i. bērna uzklaušanās ārpus kriminālprocesa, kad identificētas vardarbības pazīmes, bet nav amata uzsākt kriminālprocesu) – Nodrošina tehnisko atbalstu nopratināšanas procesā 3. Psihologs/i - Veic nopratināšanu (kriminālprocesa ietvaros un t.s. izpēti intervijas) - Piedalās starpinstitūciju grupas tikšanās - Veic tiesu psiholoģisko izpēti un sagatavo atzinumus

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
		- Nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cietušajam un ģimenei - Vada apmācības - Piedalās iekšējās sapulcēs un supervīzijās - Piedalās tiesas sēdēs kā speciālists vai liecinieks Sadarbību Bērna mājas modeļa ietvaros nosaka Sadarbības Līgums, kas tiek slēgts to institūciju starpā, kas reāli iesaistās darbā ar cietušo bērnu “zem viena jumta”- Bērna mājās. Ministrijas pārrauga Līguma noslēgšanas un izpildes procesu, bet Sadarbības līgumā, kā puse piedalās gadījumā, ja līguma ietvaros tai ir definējamas kādas tiesības vai pienākumi. Sadarbības Līgums aptver šādus jautājumus: 1. Līguma priekšmets 2. Mērķis 3. Mērķa grupa 4. Teritorijā, kurā Līgums ir spēkā 5. Pušu apņemšanās, t.sk. – pienākums piedalīties starpinstitūciju sanāksmēs, ievērot vadlīnijas un noteiktās procedūras, sadarbības principus u.c. 6. Darbinieki 7. Struktūra 8. Finansējuma avoti 9. Dokumenti aprīte un informācijas apmaiņa 10. Konfidencialitātes jautājumi 11. Kvalitātes izvērtēšanas kritēriji 12. Līguma termiņš 13. Strīdu izskatīšanas kārtība
2.2. Pilnvarojums (no visiem iesaistītajiem) nodrošināt un koordinēt sadarbību	Saskaņā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.panta trešo daļu bērna tiesību aizsardzība īstenojama, sadarbojoties ar ģimeni, valsts un pašvaldību institūcijām, sabiedriskajām	Pilnvarojums sadarbības nodrošināšanai tiek noteikts Sadarbības Līgumā

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	organizācijām un citām fiziskajām un juridiskajām personām. Institūciju sadarbības organizēšanu un kārtību, kādā īstenojama bērnu tiesību aizsardzība, nosaka Ministru kabinets.	
2.3. Bērna mājas uzraudzības komiteja		Bērna mājas uzraudzības komitejas dalībnieki un funkcijas 4. Pārstāvji no ministrijām - Labklājības, Veselības, Iekšlietu un Tieslietu 5. Pārstāvji no tiesībsargājošām institūcijām – Valsts policijas, prokuratūras, Tiesu administrācijas 6. Pārstāvji no ekspertīzes institūcijām – Tiesu medicīnas ekspertīžu centra, Tiesu psihiatrijas centra 7. Pārstāvji no sociālajām un bērnu tiesību aizsardzības institūcijām – Bāriņtiesas, Sociālā dienesta (pārstāvēta Rīga un arī reģions), Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas Uzraudzības komiteja tiekas ne retāk kā reizi gadā, sniedz ekspertu, konsultatīvu atbalstu Bērna mājas darbības nodrošināšanai un pārrauga Bērna mājas darbu, rekomendē uzlabojumus. Komiteja apstiprina Bērna mājas darbības plānu nākamajam gadam, kā arī apstiprina iepriekšējā gada darbības izvērtējumu.
3. Standarts Precīzi definēta mērķgrupa		
3.1. Bērni (līdz 18 g.v.)cietušie un arī liecinieki		Bērna mājas pakalpojums tiek nodrošināts bērniem, kas cietuši no seksuālas vardarbības kā arī bērniem lieciniekiem, šādos gadījumos: 1. Kriminālprocesa ietvaros – nopratināšana izmeklēšanas vajadzībām (koordinē Valsts policija) 2. Ārpus kriminālprocesa – izpētes intervija (koordinē Sociālais dienests) Bērna mājas kā saudzējošas metodes izmantošana darbā ar

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
		cietušajiem bērniem un bērniem lieciniekiem, kā arī kritēriji, kādos gadījumos šī metode ir pielietojama un mērķgrupa tiek noteikta: 1. Normatīvajā regulējumā vai 2. Sadarbības līgumā
3.2. Seksuālā vardarbībā cietušie/liecinieki neatkarīgi no noz.nod kvalifikācijas		Bērna mājas pakalpojums tiek nodrošināts Seksuālā vardarbībā cietušiem bērniem un bērniem lieciniekiem
3.3. Nediskriminēšanas princips	ANO Konvencijas par bērnu tiesībām 2.panta pirmais punkts paredz, ka dalībvalstis respektē un nodrošina visas šajā konvencijā paredzētās tiesības ikvienam bērnam, uz kuru attiecas to jurisdikcija, bez jebkādas diskriminācijas un neatkarīgi no bērna, viņa vecāku vai aizbildņu rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās piederības, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās, etniskās vai sociālās izcelsmes, mantiskā stāvokļa, veselības stāvokļa un dzimšanas apstākļiem vai jebkādiem citiem apstākļiem.	Bērna mājas pakalpojums tiek nodrošināts visiem mērķgrupas bērniem neatkarīgi no vecuma, dzimuma, nacionalitātes un sociāla statusa. Nopratināšanas porcesā bērnam ir iespējams runāt valodā, kuru tas pārzina, nepieciešamības gadījumā nodrošinot tulku. Bērna mājas modeļa ieviešanas fāzē iespējama atšķirīga attieksme pret cietušajiem bērniem un bērniem lieciniekiem, proti – daļa tiek nopratināta saudzējošā veidā Bērna mājā, kamēr cita daļa joprojām tiek nopratināta policijas iecirknī vai pie cita pakalpojuma sniedzēja.
4. Standarts Bērnā draudzīga vide		
Speciāli pielāgotas telpas	NB! Nav normatīvā regulējuma par to, kas ir bērnam piemērota nopratināšanas telpa un vide. Kriminālprocesa likuma 151¹.panta 1.daļa -(1) Īpaši aizsargājama cietušā pratināšana tiek veikta atsevišķā <u>tam piemērotā telpā</u> vai bez citu ar konkrēto procesuālo darbību nesaistītu personu klātbūtnes (1) Nepilngadīgā cietušā un liecinieka <u>pratināšanas norises gaitu fiksē skaņu un</u>	Bērna mājā tiek nodrošināta bērnam draudzīga un piemērota vide, jau ienākot ēkā, tajā skaitā: - Dažāda vecuma bērniem un ģimenei piemērota uzturamā telpa, galdiņš zīmēšanai, rotaļlietas; - Bērniem atbilstošas mēbeles; - Bērniem piemērota tualete, tajā skaitā tualete, kas piemērota cilvēkiem ar īpašām vajadzībām; - Bērniem piemērota nopratināšanas telpa – 2 klubkrēsli (psihologam un bērnam) regulējama augstuma galdiņš, vēlams – mīksta grīdas segums, pastļotoņu sienu krāsojums(videi jābūt mājīgai, bet ne izaicinošai(attēli, rotaļlietas), lai nenovērstu bērna uzmanību pratināšanas laikā

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	<u>attēlu ierakstā, [...]</u> Kriminālprocesa likuma 153. panta 2. daļa (2)Procesa virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. <u>Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo</u> un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs.	- Nodrošinātas cietušā bērna tiesības nesatīkties ar varmāku; - Darbinieku attieksme ("bērnā draudzīgs" attiecas arī uz ikvienu darbinieku/speciālista attieksmi pret bērnu) - Diskrētuma nodrošināšana telpās, kurās notiek bērnu nopratināšana, medicīniskā apskate (skaņas izolācija u.c.) - Nepieciešamības gadījumā – iespēja paēst, ja Bērnā mājā pavadītais laiks ir ilgs. Bērnu tiesību aizsardzības protokols – Bērna mājā jānodrošina iekšēja uzraudzība par bērna labāko interešu nodrošināšanu. Šim mērķim Bērna mājā izstrādāts un ieviests Bērnu tiesību aizsardzības protokols, kas paredz iespēju ikvienai personai, kuras intereses vai tiesības ir pārkāptas no Bērna mājas darbinieku vai piesaistīto speciālistu puses, ziņot pa šādu pārkāpumu, un iestādei attiecīgi ir jābūt izstrādātiem mehānismiem, kā uz šādu sūdzību reaģēt
5. Standarts Starpaģentūru lietu menedžments		
Lietvedība un darbības ir saskaņotas (procedūru protokoli)	ANO BTK Vispārējais komentārs Nr. 13, 50. pants: “Profesionāļiem, kas strādā bērnu tiesību aizsardzības sistēmā ir jābūt zināšanām par starpinstitūciju sadarbību un jāievieš vadlīnijas šādas sadarbības nodrošināšanai. Šādu procedūru ietvaros jānodrošina (a) Dažādu jomu speciālistu iesaistīšana (sadarbība) veicot konkrētā bērna situācijas, notikumu un apstākļu izvērtējumu, kā arī novērtējot bērna, ģimenes un aprūpētāju akūtās un ilgtermiņa vajadzības, kas mudina uz klausīt bērna un ģimenes viedokli, kad vien tas iespējams. (b)iegūtās informācijas apmaiņa iesaistīto institūciju starpā, kā arī bērna un ģimenes informēšana par izvērtējuma rezultātiem. c) bērna un ģimenes novirzīšana uz tādu pakalpojumu saņemšanu, kas nodrošina iepriekšminēto vajadzību	Starpinstitūciju sanāksmju organizēšanas procedūra un norises kārtība tiek noteikta Bērna mājas darbības Nolikumā. Starpinstitūciju sanāksmju organizēšanas kārtība un dalībnieki un to atbildība tiek noteikta Sadarbības Līgumā Sadarbības grupas dalībnieki un to loma 1. Bērna mājas koordinators vai Bērna mājas sociālais darbinieks (Viņu pienākumus uz uzdevumus skatīt šīs metodoloģijas 2.1. sadaļā) 2. Izmeklētājs – Piedalās starpinstitūciju sanāksmē, sniedz informāciju par izmeklēšanas procesa stadiju, plānotajām darbībām attiecībā uz cietušo bērnu, nodarījuma apstākļiem, ciktāl tas var skart cietušā ģimeni un drošību. Organizē un vada nopratināšanas procesu, pieaicinot personas un nepieciešamos speciālistus, atbild ar nopratināšanas dokumentu noformējumu atbilstoši KPL normām. 3. Prokurors – Sarežģītākos gadījumos piedalās

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	apmierināšanu (d) sniegto pakalpojumu izvērtējums	starpinstitūciju sanāksmē, piedalās nopratināšanas procesā, kopīgi ar izmeklētāju sagatavo jautājumus. 4. Bāriņtiesas pārstāvis – piedalās starpinstitūciju sanāksmē gadījumos, ja bērna tiesības un intereses nevar tikt pienācīgi pārstāvētas no vecāka vai aizbildņa puses, gadījumos, ja bērns atrodas institūcijā (krīžu centrā vai bērnu namā) vai kādā cita iemesla dēļ bērns un/vai ģimene atrodas bāriņtiesas redzeslokā. Sniedz informāciju par situāciju bērna tiesību pārstāvības jomā, akūtos gadījumos piedalās lēmuma pieņemšanā par bērna aizņemšanu no ģimenes u.c. atbalsta sniegšanu bērnam un nevardarbīgajam vecākam, ja tas nepieciešams bērna drošībai. Piedalās nopratināšanas procesā, ja ir bērna likumiskais pārstāvis. 5. Sociālā dienesta darbinieks - piedalās starpinstitūciju sanāksmē, lai sniegtu informāciju par situāciju ģimenē, iepriekšējo darbu ar cietušo bērnu un ģimeni. Kopīgi ar pārējiem sanāksmes dalībniekiem vienojas un saskaņo turpmāko darbību plānu, lai pēc iespējas ievērotu secību – vispirms izmeklēšanai nepieciešamās darbības (nopratināšana, medicīniskā ekspertīze) un tad psiholoģiskās rehabilitācijas pakalpojumi cietušajam un ģimenei. Organizē sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cietušajam. Nepieciešamības gadījumā piedalās nopratināšanas procesā kā speciālists.
6. Standarts Bērna nopratināšana		
Cietušā Bērna nopratināšana Bērna mājas ietvaros	153.pants. Nepilngadīgās personas pratināšana ar psihologa starpniecību (1) Ja psihologs uzskata, ka 14 gadus nenasniegušās personas psihei vai tāda nepilngadīgā psihei, kas atzīts par cietušo no vardarbības, ko nodarījusi persona, no kuras cietušais ir materiāli vai citādi atkarīgs,	Bērna mājā nopratināšana tiek veikta divos gadījumos: 1. Kriminālprocesa ietvaros – nopratināšana izmeklēšanas vajadzībām (koordinē Valsts policija) 2. Ārpus kriminālprocesa – izpētes intervija (koordinē Sociālais dienests)

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	cilvēku tirdzniecības vai noziedzīga nodarījuma pret tikumību vai dzimumneaizskaramību, var kaitēt tieša pratināšana, to var izdarīt ar tehnisko līdzekļu un psihologa starpniecību. Ja izmeklētājs vai prokurors tam nepiekrīt, tieša pratināšana izdarāma tikai ar izmeklēšanas tiesneša atļauju, bet tiesā — ar tiesas lēmumu. (2) Procesa virzītājs un citas viņa pieaicinātās personas atrodas citā telpā, kur tehniskie līdzekļi nodrošina to, ka var dzirdēt un redzēt pratināmo personu un psihologu. Pratināmais kopā ar psihologu atrodas telpā, kura piemērota sarunai ar nepilngadīgo un kurā tehniski nodrošināts, ka procesa virzītāja uzdotos jautājumus dzird tikai psihologs. (3) Ja pratināmā persona nav sasniegusi 14 gadu vecumu, psihologs, ievērojot konkrētos apstākļus, nepilngadīgajam izskaidro notiekošo darbību nepieciešamību un viņa sniegtās informācijas nozīmi, noskaidro personas datus, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja jautājumus, ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu. (4) Ja pratināmā persona ir sasniegusi 14 gadu vecumu, procesa virzītājs ar psihologa starpniecību informē nepilngadīgo par veicamās izmeklēšanas darbības būtību,	1. Nopratināšana kriminālprocesa ietvaros Bērna mājā nopratināšana tiek veikta KPL 153 panta kārtībā – ar psihologa starpniecību, veicot videoierakstu. Nopratināšana notiek speciāli aprīkotā nopratināšanas telpā. Cietušais bērns sarunājas tikai ar psihologu, savukārt izmeklētājs un citas pieaicinātās personas atrodas konferences, jeb novērošanas telpā un vēro nopratināšanas procedūru tiešraidē videotranslācijā. Izmeklētājs pirms nopratināšanas saskaņo ar psihologu, kādu informāciju ir nepieciešams uzzināt no bērna, iesniedzot sagatavotos jautājumus rakstiski. Jānodrošina, lai nopratināšanas laikā izmeklētājs var sniegt psihologam norādījumus caur austiņu. Nopratināšanā tiek izmantota pētījumos balstīta nopratināšanas tehnika – NICHD protokols¹ Nopratināšana tiek ierakstīta video, kas tiek pievienots krimināllietas materiāliem, nodrošinot iespēju pēc tam translēt videoierakstu tiesā. Ieteicamais tehniskais aprīkojums: <u>Nopratināšanas telpa:</u> 1. Kamera - AXIS V5915 (FulHD 1080p), 2. Mikrofons - Stelberry M-60, 3. Darba stacija Intel I3-6100, 8GB RAM, 1TB HDD, 250GB SSD, DVD-RW (LG) <u>Datorprogramma, kas tiek izmantota ierakstiem:</u> Milestone XProtect Express

¹ NICHD protokols ir ASV Bērnu veselības un attīstības nacionālā institūta (The National Institute of Child Health and Human Development) izstrādāts strukturētas intervēšanas protokols, kas šobrīd ir plaši izmantots Amerikā, virknē Eiropas un Āzijas valstu. Protokola efektivitāte tiek pastāvīgi izvērtēta dažādu pētījumu ietvaros, piemēram: Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz I., Esplin, P. W., Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality & informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. Child Abuse & Neglect, 31(11-12), 1201–1231

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	noskaidro viņa personas datus, izskaidro viņa tiesības un pienākumus, kā arī brīdina viņu par atbildību par savu pienākumu nepildīšanu, uzdod nepilngadīgā psihei atbilstošā formā procesa virzītāja uzdotos jautājumus; ja nepieciešams, — informē par pārtraukumu izmeklēšanas darbībā un tās atsākšanu. (5) Pratināšanas gaitu fiksē saskaņā ar šā likuma 141.—143.panta prasībām. Pratināmā persona, kura nav sasniegusi 14 gadu vecumu, protokolu neparaksta.	<u>Novērošanas telpa:</u> 1. Projektors Vivitek D755WT, 2. Tāfele ar projicējamo virsmu PROFESSIONAL Hybrid board FLEX 88", 3. Aktīvais skaļrunis NEO 5 Nopratināšanas novērošanas telpā atrodas šādas personas: – Izmeklētājs; – Uzraugošais prokurors; – Cietušā bērna aizstāvis Var atrasties, atkarībā no gadījuma: – Likumiskais pārstāvis – Tiesu mediķis – Bāriņtiesa – Sociālais darbinieks (nepieciešams pastāvošā normatīvā regulējuma izvērtējums, skat. Rekomendācijas) – Aizstāvības advokāts (nepieciešams pastāvošā normatīvā regulējuma izvērtējums, skat. Rekomendācijas) Par atļauju personām, kas nav KP dalībnieki atrasties novērošanas telpā lemj procesa virzītājs. Novērotāju komandai tiek izskaidrotas to tiesības un pienākumi nopratināšanas laikā kā arī tiek sniegts ieskats NICHD protokola struktūrā. Speciālisti un nopratināmais bērns izlases kārtībā tiek anketēti, pakalpojumu kvalitātes izvērtēšanas nolūkā Ja nepieciešams nopratināšanā tiek pieaicināts tulks. Tulks atrodas vienā telpā ar bērnu un psihologu. 2. Izpētes intervija Situācijās, kad nav pietiekamu indikāciju kriminālprocesa uzsākšanai,

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
		bet sociālajam dienestam vai bāriņtiesai izvērtējot riskus ir pamats uzskatīt, ka bērns cietis no seksuālas vardarbības, veikt izpēti interviju izmantojot Bērna mājs tehnikso aprīkojumu un psihologa starpniecību. Ja šādas intervijas laikā bērns atklāj noziedzīga norādījuma faktus – laiku un potenciālo vainīgo, intervija tiek pārtraukta, tiek ziņots policijai un pēc iespēja drīzā laikā tiek organizēta atkārtota nopratināšana jau kriminālprocesa ietvaros. Šī pakalpojuma ieviešanai nepieciešams izstrādāt sadarbības mehānismu ar sociālo dienestu (skat Rekomendācijas)
Kvalifikācijas prasības nopratināšanas veicējiem		Nopratināšanu veic psihologs, kam ir vismaz maģistra grāds psiholoģijā, vismaz 3 gadu pieredze darbā ar vardarbībā cietušajiem bērniem un kas apguvis speciālas zināšanas par bērnu tiesībām, vardarbību, bērnu nopratināšanu t.sk. NICHD protokolu vismaz 24 stundu apjomā, kā arī kam ir latviešu un krievu valodas zināšanas un kas pastāvīgi pilnveido zināšanas(apmācību programmas ne mazāk kā 8 h apmērā ik gadu).
7. Standarts Medicīniskā izmeklēšana		
7.1. Tiesu medicīniskā ekspertīze BM	Kriminālprocesa likuma 195.p. 1.d. 3.p. nosaka, ka ekspertīze ir obligāta, lai noteiktu pazīmes, kas norāda uz dzimumnozieguma izdarīšanu². Tiesu ekspertu likums 17. pants Ar personas ķermeņa atkailināšanu saistītu tiesu ekspertīzi kriminālprocesā, kas uzsākts par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību vai dzimumneaizskaramību uzdod veikt tā paša dzimuma ekspertam vai, ja cietušais vai viņa pārstāvis tam piekrīt, var uzdot veikt pretēja dzimuma tiesu ekspertam.	Bērna mājā tiek nodrošināta iespēja veikt tiesu medicīnisko ekspertīzi cietušajam bērnam Tiesu medicīniskā ekspertīze Bērna mājā tiek veikta gadījumos, kad nepieciešams, bet ne akūtos gadījumos (piemēram izvarošana gadījumā), kad nepieciešams nodrošināt tūlītēju medicīniskās palīdzības sniegšanu cietušajam. Par tiesu medicīnas eksperta pieaicināšanu lemj procesa virzītājs. Bērna mājā ir nodrošināta medicīniskās apskates telpa, kurā iespējams veikt izmeklēšanu tiesu ginekoloģiskas ekspertīzes vajadzībām. Telpa aprīkota ar ginekoloģiskās izmeklēšanas krēslu (piemērots arī bērniem), izmeklēšanas lupu un lampu, atbilstoši normatīvo aktu prasībām.

² Skat. rekomendāciju sadaļu Metodoloģijā par tiesu ekspertīžu obligātumu dzimumnozieguma gadījumā pret bērnu.

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	Ministru kabineta 2001.gada 6.februāra noteikumi Nr.51 Tiesmedicīniskās ekspertīzes veikšanas kārtības 2.punkts paredz, ka tiesmedicīniskā ekspertīze ir procesuāla darbība, ko veic tiesu medicīnas eksperts saskaņā ar procesa virzītāja lēmumu krimināllietā vai tiesas lēmumu krimināllietā vai civillietā, vai puses lūgumu civillietā (turpmāk — ekspertīzes pieprasītājs) un pēc kuras tiek sniegts zinātniski pamatots atzinums par krimināllietā vai civillietā noskaidrojamiem apstākļiem.	Veicot medicīnisko ekspertīzi bērnam nodrošināma draudzīga un pretimnākoša attieksme. Medicīnas ekspertam jābūt apguvušam speciālas zināšanas par bērna tiesībām vismaz 40H apmērā.
7.2. Medicīniskā apskate un iespēja saņemt medicīnisko palīdzību		Gadījumos, kad nepieciešams veikt tiesu medicīnisko ekspertīzi, Bērna mājā tiek nodrošināta iespēja cietušajam bērnam veikt arī medicīnisko apskati (t.sk. nosvērties, nomērīties u.c.) Medicīniskā apskates mērķis ir sniegt bērnam drošības sajūtu. Nereti pēc pārdzīvotas seksuālas izmantošanas/vardarbības, bērnam var būt trauksme, vai viss ir kārtībā un vai viņš/viņa ir vesels. Mediķa (pediatra) apskate var šādu drošības sajūtu sniegt. Turklāt apskates laikā iespējams konstatēt vai bērns ir saņēmis pietiekamu aprūpi, vai ir higiēniski tīrs, vai nav konstatējamas novārtā pamešanas pazīmes u.c. Iespējama situācija, kad bērna apskati veic tiesu medicīnas eksperts un pediatrs kopīgi. Ja nepieciešams konsultācijas sniegšanai BM pieaicināms Bērnu ginekologa vai urologs
7.3. Sadarbība ar slimnīcu		Akūtos gadījumos, kad bērnam nepieciešama tūlītēja medicīniska

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
akūtos gadījumos		palīdzība, bērns tiek nogādāts slimnīcā. Bērna māja neaizstāj neatliekamo medicīnisku palīdzību, ko nodrošina ātrā medicīniskā palīdzība vai manipulācijas, ko var izdarīt tikai slimnīcā.
8. Standarts Psiholoģiskais atbalsts/rehabilitācija		
Psiholoģiskā atbalsta nodrošināšana bērnam un ģimenei	ANO Konvencija 39.p. Dalībvalstis veic visus attiecīgos pasākumus, lai veicinātu to bērnu fizisko un psihisko atlabšanu un sociālo reintegrāciju, kuri ir kļuvuši par upuri jebkādam necieņas, ekspluatācijas vai vardarbības izpausmēm, spīdzināšanai vai citām nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai soda formām vai bijuši bruņotu konfliktu upuris. Šādai atlabšanai un reintegrācijai jānotiek vidē, kas nāk par labu bērna veselībai un kurā viņš tiek respektēts un cienīts. Ministru kabineta 2009.gada 22.decembra noteikumi Nr.1613 Kārtība, kādā nepieciešamo palīdzību sniedz bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām 6.punkts paredz, ka psihologs vai sociālais darbinieks pēc cietušā bērna vecāka, aizbildņa, iestādes vadītāja, audžuģimenes vai bāriņtiesas pieprasījuma 10 dienu laikā sniedz atzinumu. Atzinumā norāda šādu informāciju: 6.1. vai bērnam ir psiholoģiskas traumas pazīmes; 6.2. nepieciešamie sociālās rehabilitācijas pasākumi; 6.3. vai sociālo rehabilitāciju vēlams saņemt bērna dzīvesvietā (turpmāk – dzīvesvieta) vai	Bērna mājā cietušajam un ģimenei tiek nodrošināta iespēja saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumu. Bērna mājā pieejami šādi pakalpojumi: - Īstermiņa (krīzes interence) un ilgtermiņa (psiholoģiskā konsultēšana rehabilitācijas ietvaros) psihologa konsultācijas; - Psiholoģiskās rehabilitācijas pakalpojums Pratināšanas veicējs – psihologs, nedrīkst strādāt ar bērnu rehabilitācijā. Pirmā formālā terapijas sesija notiek pēc iespējas drīz pēc nopratināšanas. Ja cietušajam netiek izvēlēts saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumu Bērna mājā, pēc iespējas notiek saziņa ar sociālo dienestu, lai nodrošinātu, ka cietušai saņem rehabilitācijas pakalpojumu dzīvesvietā.

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	iestādē, vai sociālās rehabilitācijas institūcijā; 6.4. vai bērnam ir nepieciešams sociālās rehabilitācijas kurss līdz 30 dienām vai komplekss sociālās rehabilitācijas kurss līdz 60 dienām sociālās rehabilitācijas institūcijā; 6.5. vai nepieciešams, lai sociālās rehabilitācijas institūcijā kopā ar bērnu uzturētos viņa ģimenes loceklis vai persona, kas bērnu aprūpē, ņemot vērā bērna psiholoģisko stāvokli un vecumu.	
8.1.		
9. Standarts Kvalifikācija/apmācības		
BM darbinieku un piesaistīto speciālistu kvalifikācija	-	Bērna mājas darbiniekiem regulāri piedalās kvalifikācijas celšanas pasākumos un apmācībās. - Katram darbiniekam tiek izstrādāts individuālais apmācību/zināšanu pilnveides plāns; - Darbinieki piedalās apmācības kvalifikācijas celšanas nolūkā, ne mazāk kā 8 h gadā; - Darbinieki piedalās starpinstitūciju komandu apmācībās un pēc iespējas – pieredzes apmaiņas vizītēs; - Darbiniekiem tiek nodrošināta regulāra supervīzija
10. Standarts Resursu centrs		
10.1. Datu apstrādes drošība	Saskaņā ar fizisko personu datu aizsardzības likuma (turpmāk – FPDAL) 21.pantu pirms personas datu apstrādes uzsākšanas pārzinis reģistrē personas datu apstrādi Datu valsts inspekcijā vai norīko fizisko personu — datu aizsardzības	Bērna mājā tiek nodrošināta personas datu apstrāde atbilstoši normatīvo aktu prasībām Informācijas apmaiņas un konfidencialitātes nosacījumi iesaistīto speciālistu starpā tiek noteikti Sadarbības līgumā, nepieciešamības gadījumā izstrādājot parakstu lapas par

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	speciālistu —, ja pārzinis: • veic sensitīvo personas datu apstrādi, izņemot gadījumus, kad minēto datu apstrādi veic grāmatvedības, personāla uzskaites (darba tiesisko attiecību) mērķiem vai to veic reliģiskās organizācijas; • apstrādā personas datus attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem, sodāmību un sodiem administratīvo pārkāpumu lietās; • veic videonovērošanu, saglabājot personas datus; FPDAL 2.panta 8.punkts nosaka, ka sensitīvi personas dati ir personas dati, kas norāda personas rasi, etnisko izcelsmi, reliģisko, filozofisko un politisko pārliecību, dalību arodbiedrībās, kā arī sniedz informāciju par personas veselību vai seksuālo dzīvi. Saskaņā ar 2016.gada 27.aprīļa Eiropas Parlamenta un Padomes regulu 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), kuras piemērošana tiek uzsākta no 2018.gada 25.maija, 35.apsvērumā norādīts, ka personas datus attiecībā uz veselību būtu jāiekļauj visi dati par datu subjekta veselības stāvokli, kuri atspoguļo informāciju par datu subjekta kādreizējo, tagadējo vai prognozējamo fiziskās vai garīgās veselības stāvokli. Tas ietver tādu	konfidencialitātes ievērošanu. Bērna mājā katrā atsevišķā gadījumā (t.i. katram cietušajam bērnam) iekārto reģistrācijas lietu, tomēr tās uzdevums nav dublēt krimināllietas vai citu institūciju vesto lietu materiālus. Gadījumu reģistrācijai Bērna mājā tiek vests Gadījumu uzskaites žurnāls un izmantotas speciālas Reģistrācijas formas (t.s. Check list), kurā atzīmētas būtiskākās detaļas par bērnu, pārstāvjiem, BM ietvaros veiktajām darbībām, speciālistiem, kas piedalījās, pieņemtajiem lēmumiem un kontaktpersonām.

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
	informāciju par fizisko personu, kas savākta, minēto fizisko personu reģistrējot veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanai vai to sniegšanas laikā, kā minēts Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2011/24/ES (9); skaitlis, simbols vai zīme, kas piešķirta fiziskai personai, lai to unikāli identificētu ar veselību saistītos nolūkos; informācija, kas iegūta, pārbaudot vai izmeklējot kādu ķermeņa daļu vai no tā iegūtu materiālu, tostarp no ģenētiskiem datiem un bioloģiskiem paraugiem; un jebkāda informācija, piemēram, par slimību, invaliditāti, slimības risku, slimības vēsturi, klīnisko aprūpi vai par datu subjekta fizioloģisko vai biomedicīnisko stāvokli neatkarīgi no informācijas avota, piemēram, ārsta vai cita veselības aprūpes speciālista, slimnīcas, medicīniskās ierīces vai in vitro diagnostikas testa. Iepriekš minētais skaidrojums par veselības datiem ir izstrādāts ņemot vērā Eiropas Savienības datu aizsardzības iestāžu pieredzi ar termina “informācija par personas veselību” interpretāciju.	
10.2. Vadlīnijas informatīvās kampaņas u.c.		Bērna māja iespēju robežās veic sabiedrības informēšanas un izglītošanas darbu par bērnu seksuālas izmantošanas/vardarbības riskiem, atpazīšanu, ziņošanu u.c. kā arī izstrādā vadlīnijas un informatīvus bukletus bērniem, vecākiem, speciālistiem, dažādām profesionāļu grupām (piemēram, bet ne tikai – medijiem) par seksuālas vardarbības novēršanu, bērniem draudzīgu informācijas atspoguļošanu u.c.

Standarts/indikatori	Normatīvais regulējums	Standarta apraksts
10.3. Statistika/Pētījumi		Bērna mājā i tiek uzkrāti un apstrādāti dati, par veikto interviju skaitu, bērnu vecumu, sniegtajām konsultācijām, piesaistītajiem speciālistiem u.c., kas var tikt izmantoti pētījumos, t.sk., bet ne tikai noziedzīgu nodarījumu palielinājuma/samazinājuma tendenču u.c. analīzei.

2. Rekomendācijas

Bērna mājai piesaistītie speciālisti

2.1. Personāls

1. Bērna mājas koordinators:

- Vada un koordinē Bērna mājas darbu
- Vada un organizē Bērna mājas pārraudzības komitejas darbu
- Vada sadarbību ar Valsts policiju, prokuratūru, tiesu medicīnas ekspertīzi
- Pārtrauca gadījumu uzskaiti un izvērtēšanas procesu
- Plāno, organizē un vada starpinstitūciju grupas tikšanās
- Vajadzības gadījumā piedalās nopratināšanas procesā
- Organizē apmācības un supervīzijas
- Vada iekšējās sapulces
- Pārstāv Bērna mājas intereses attiecībā ar valsts un pašvaldību institūcijām, t.sk. darba grupās, komisijās un domnīcās, kas skar cietušo bērnu kriminālprocesā un Bērna mājas nodrošinātā pakalpojuma jomu.
- Atbild par sadarbību ar Latvijas un starptautiskajām organizācijām, kas darbojas Bērna mājas sniegtā pakalpojuma jomā
- Nodrošina tehnisko atbalstu nopratināšanas procesā

2. Sociālais darbinieks

- Koordinē sadarbību ar Sociālajiem dienestiem, Bāriņtiesu, citām bērnu tiesību jomas organizācijām
- Koordinē sadarbību ar bērnu ārstu
- Veic gadījumu uzskaiti (gadījumu uzskaites veidlapas, lietvedības žurnāls, ierakstu uzglabāšanas nodrošināšana)
- Veic gadījumu izvērtēšanu (anketēšana, aptaujas, intervijas)
- Veic atbalsta personas funkciju cietušajam bērnam un ģimenei
- Konsultē ģimeni par cietušajam pieejamiem pakalpojumiem sociālajā jomā kā arī par tiesībām un pienākumiem kriminālprocesā
- Piedalās starpinstitūciju grupas tikšanās
- Sadarbībā ar sociālo dienestu koordinē sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nodrošināšanu cietušajam un viņa ģimenei (Bērna mājā vai citur)
- Piedalās iekšējās sapulcēs
- Sadarbībā ar sociālo dienestu organizē izpētes intervijas (t.i. bērna uzklaušīšanu ārpus kriminālprocesa, kad identificētas vardarbības pazīmes, bet nav amata uzsākt kriminālprocesu)
- Nodrošina tehnisko atbalstu nopratināšanas procesā

3. Psihologs/i

- Veic nopratināšanu (kriminālprocesa ietvaros un t.s. izpētes intervijas)
- Piedalās starpinstitūciju grupas tikšanās
- Veic tiesu psiholoģisko izpēti un sagatavo atzinumus
- Nodrošina sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cietušajam un ģimenei
- Vada apmācības

- Piedalās iekšējās sapulcēs un supervīzijās
- Piedalās tiesas sēdēs kā speciālists vai liecinieks

2.2. Sadarbības grupas dalībnieki un to loma

1. **Izmeklētājs** – Piedalās starpinstitūciju sanāksmē, sniedz informāciju par izmeklēšanas procesa stadiju, plānotajām darbībām attiecībā uz cietušo bērnu, nodarījuma apstākļiem, ciktāl tas var skart cietušā ģimeni un drošību. Organizē un vada nopratināšanas procesu, pieaicinot personas un nepieciešamos speciālistus, atbild ar nopratināšanas dokumentu noformējumu atbilstoši KPL normām.
2. **Prokurors** – Sarežģītākos gadījumos piedalās starpinstitūciju sanāksmē, piedalās nopratināšanas procesā, kopīgi ar izmeklētāju sagatavo jautājumus.
3. **Bāriņtiesas pārstāvis** – piedalās starpinstitūciju sanāksmē gadījumos, ja bērna tiesības un intereses nevar tikt pienācīgi pārstāvētas no vecāka vai aizbildņa puses, gadījumos, ja bērns atrodas institūcijā (krīžu centrā vai bērnu namā) vai kādā cita iemesla dēļ bērns un/vai ģimene atrodas bāriņtiesas redzeslokā. Sniedz informāciju par situāciju bērna tiesību pārstāvības jomā, akūtos gadījumos piedalās lēmuma pieņemšanā par bērna aizņemšanu no ģimenes u.c. atbalsta sniegšanu bērnam un nevardarbīgajam vecākam, ja tas nepieciešams bērna drošībai. Piedalās nopratināšanas procesā, ja ir bērna likumiskais pārstāvis.
4. **Sociālā dienesta darbinieks** - piedalās starpinstitūciju sanāksmē, lai sniegtu informāciju par situāciju ģimenē, iepriekšējo darbu ar cietušo bērnu un ģimeni. Kopīgi ar pārējiem sanāksmes dalībniekiem vienojas un saskaņo turpmāko darbību plānu, lai pēc iespējas ievērotu secību – vispirms izmeklēšanai nepieciešamās darbības (nopratināšana, medicīniskā ekspertīze) un tad psiholoģiskās rehabilitācijas pakalpojumi cietušajam un ģimenei. Organizē sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cietušajam. Nepieciešamības gadījumā piedalās nopratināšanas procesā kā speciālists.

Speciālisti, kas piedalās/var piedalīties nopratināšanas procesā

5. **Cietušā bērna advokāts** – piedalīšanās ir obligāta (KPL 108.p.5.d.). Uzdevums nodrošināt juridiskās palīdzības sniegšanu cietušajam bērnam un viņa pārstāvim
6. **Aizstāvības advokāts** –Nepieciešams ekspertu izvērtējums par esošo normatīvo regulējumu, un rekomendācijas par iespējamiem grozījumiem KPL (Skat. Rekomendācijas 5.2.4.).

2.3. Bērna mājas uzraudzības komitejas dalībnieki un funkcijas

1. Pārstāvji no ministrijām - Labklājības, Veselības, Iekšlietu un Tieslietu
2. Pārstāvji no tiesībsargājošām institūcijām – Valsts policijas, prokuratūras, Tiesu administrācijas
3. Pārstāvji no ekspertīzes institūcijām – Tiesu medicīnas ekspertīžu centra, Tiesu psihiatrijas centra
4. Pārstāvji no sociālajām un bērnu tiesību aizsardzības institūcijām – Bāriņtiesas, Sociālā dienesta (pārstāvēta Rīga un arī reģions), Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas

Rekomendējoši, ka uzraudzības komiteja tiekas ne retāk kā reizi gadā, sniedz ekspertu, konsultatīvu atbalstu Bērna mājas darbības nodrošināšanai un pārrauga Bērna mājas darbu, rekomendē

uzlabojumus. Komiteja apstiprina Bērna mājas darbības plānu nākamajam gadam, kā arī apstiprina iepriekšējā gada darbības izvērtējumu.

1.2. Citi indikatori un rekomendācijas

Esošā situācija	Ierosinājumi
1.2.1. Kritēriji Bērna mājas modeļa izmantošanai Projekta ietvaros Bērna mājas modelis izmantots seksuālā vardarbībā cietušo bērnu un liecinieku nopratināšanai. Izvēli par to, kuri gadījumi nonāca Bērna mājā, noteica Valsts policija. Bērni nopratināti Bērna mājā balstoties uz KPL 153 .p. regulējumu – nopratināšana ar psihologa starpniecību	– Turpinot Bērna mājas pakalpojumu, nepieciešams noteikt kritērijus (gadījumus), kuros gadījumos bērni nonāk un tiek nopratināti Bērna mājā (Piemēram – visi dzimumnoziegumos cietušie bērni, no.....attiecīgā reģiona) Kamēr Bērna mājas pakalpojums netiek nodrošināts visā Latvijā, šiem kritērijiem jābūt elastīgiem. – Definējot kritērijus jāņem vērā nediskriminēšanas princips, proti, lai izvairītos no situācijas, ka kādiem bērniem tiek izmantota saudzējoša pieeja un kādiem nē, jāvienojas par nosacījumiem, kā notiek to bērnu atlase, kas nonāk Bērna mājā, un kas tiek pratināti policijā. – Definējot kritērijus, jāņem vērā, ka var būt gadījumi, kad Bērna mājas modelis nevar tikt piemērots un bērns arī seksuālas vardarbības gadījumā jāpratina policijas iecirknī (akūtos gadījumos, operatīvu darbību veikšanai u.c.)
1.2.2. Bērna mājas darbības nodrošināšana 2017. gada 15. decembrī beidzas Bērna mājas pilotprojekts un Sadarbības memorands, kas nosaka visu iesaistīto institūciju sadarbību Bērna mājas darbības nodrošināšanā.	– Lai turpinātu sadarbību, ir nepieciešama vienošanās un juridisks pamatojums sadarbības turpināšanai Bērna mājas modeļa ietvaros (Sadarbības līgums), kā arī finansējums Bērna mājas modeļa darba nodrošināšanai. – Sadarbības līgumā nepieciešams detalizēti atrunāt iesaistīto pušu pienākumus, tiesības un atbildību, vienoties par informācijas apmaiņas un datu aizsardzības un uzglabāšanas jautājumiem. – Ieteicams Bērna mājas darbības kārtību, balstoties uz izstrādāto metodoloģiju noteikt Bērna mājas darbības nolikumā.
1.2.3. Bērna mājas pakalpojuma pieejamība – Projekta gadā Bērna mājas pakalpojums – nopratināšana Bērna mājā bija pieejams vienu dienu nedēļā; – Saskaņā ar Valsts policijas norādījumiem, viena diena nedēļā ir nepietiekami, lai nodrošinātu	– Vienošanās (Sadarbības līgums) par Bērna mājas pakalpojuma pieejamību – Jāvienojas par Bērna mājas pakalpojuma sniegšanas kārtību

Valsts policijas vajadzības kā arī lai izvairītos no nepietiekamas kavēšanās cietušo bērnu nopratināšanā	
1.2.4. Prasības bērnam piemērotas nopratināšanas telpas un vides iekārtošanā - Šobrīd nav regulējuma/vadlīniju par to, kas ir bērnam piemērota nopratināšanas telpa un vide. - Kriminālprocesa likuma 151¹.panta 1.daļa nosaka: (1) Īpaši aizsargājama cietušā pratināšana tiek veikta atsevišķā <u>tam piemērotā telpā</u> vai bez citu ar konkrēto procesuālo darbību nesaistītu personu klātbūtnes	Nepieciešams izstrādāt normatīvus/ rekomendācijas bērnu nopratināšanai piemērotas telpas iekārtošanai, ņemot vērā šādus indikatorus: • Prasības bērnam piemērotas nopratināšanas telpas iekārtošanai KPL 152.p. (policijas iecirknī) • Prasības bērnam piemērotas nopratināšanas telpas iekārtošanai nopratināšanai ar psihologa starpniecību (KPL 153.p.(nošķirot policijas iecirknī un ārpus policijas iecirkņa (Bērna mājā, krīžu centrā)
1.2.5. Pētījumos balstīti nopratināšanas protokoli - Šobrīd Latvijā nav regulējuma/vadlīniju par pratināšanas tehniku, kas pielietojama nopratinot cietušos bērnus un bērnus lieciniekus, attiecīgi – nav speciālu apmācību personām kas veic nepilngadīgo nopratināšanu.	– Bērna mājā nopratinot cietušos bērnus tiek pielietots NICHD protokols. NICHD ir ASV Bērnu veselības un attīstības nacionālā institūta (The National Institute of Child Health and Human Development) izstrādāts strukturētas intervēšanas protokols, kas tiek plaši izmantots Amerikā, virknē Eiropas un Āzijas valstu. – Protokola efektivitāte tiek pastāvīgi izvērtēta dažādu pētījumu ietvaros, piemēram: Lamb, M. E., Orbach, Y., Hershkowitz I., Esplin, P. W., Horowitz, D. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality & informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. Child Abuse & Neglect, 31(11-12), 1201–1231 – Pielietotā pratināšanas tehnika Bērna mājā tiek noteikta Bērna mājas darbības nolikumā
1.2.6. Starpinstitūciju grupas tikšanās – Projekta gadā starpinstitūciju grupas tikšanās notika tikai nopratināšanas dienā un pēc būtības bija psihologa- nopratinātāja saruna ar izmeklētāju par nopratināšanas laikā noskaidrojamiem apstākļiem. –	– Starpinstitūciju sanāksmes mērķis ir katra speciālista rīcībā esošās informācijas apmaiņa, kas var būt būtiska, gan izmeklēšanas procesā, gan organizējot atbalsta pakalpojumus cietušajam bērnam un viņa ģimenei. – Starpinstitūciju sanāksmei jābūt ietvertai sadarbības mehānismā – vai nu Sadarbības līgumā vai Bērna mājas darbības nolikumā. – Noteikt dienu un laku Bērna mājā, kad tiek starpinstitūciju sanāksmes (piemēram, katru

	pirmdienu plkst. 10.00) Sanāksmē piedalās: – Bērna mājas koordinators – Bērna mājas sociālais darbinieks – Psihologs, kas veiks nopratināšanu – Izmeklētājs, kura krimināllietā nopratināms bērns konkrētajā nedēļā – Sociālais darbinieks, kura redzeslokā atrodas nopratināmā cietušā bērna ģimene, – Bāriņtiesas pārstāvis, gadījumā, ja likumisko pārstāvību nerealizē vecāks, bērns atrodas krīžu centrā vai aprūpes institūcijā.
1.2.7. Sociālā darbinieka dalība starp institūciju sanāksmēs Bērna mājā un nopratināšanas procesā Statuss, informācijas apmaiņa, konfidencialitāte – Sociālais darbinieks nevar piedalīties cietušā bērna nopratināšanā, jo viņam nav statusa (nav dalībnieks) kriminālprocesā – Nav kritēriju ar kādu informāciju un kādā formātā var dalīties tiesībsargājošo un sociālās jomas speciālisti – Uzsvārs uz konfidencialitātes un izmeklēšanas noslēpuma principu (iepretim bērna labāko interešu un starp institūciju sadarbības principam)	– KPL darba grupai izvērtēšanai vai tam ir pamatojums normatīvajos aktos; – Praktiķu ekspertu grupai – analizēt KPL un sociālās jomas normatīvo regulējumu no starp institūciju sadarbības viedokļa – ar kādu informāciju var dalīties, kādā apjomā, kādi ir ierobežojumi; Iespējamie risinājumi: – starp institūciju vienošanās/līgumi – Izmaiņas normatīvajā regulējumā – Skaidrojums/vadlīnijas par normatīvo aktu piemērošanu – informācijas apmaiņu sadarbības modelī Bērna mājā
1.2.8. Aizstāvības advokāts un viņa dalība cietušā bērna nopratināšanā Bērna mājā Lai nodrošinātu personas, kam ir tiesības uz aizstāvību tiesības uz taisnīgu tiesu, kā arī, lai pasargātu cietušo bērnu no atkārtotas liecināšanas tiesas sēdē, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, jānodrošina tiesības uzdot jautājumus cietušajam. To būtu iespējams realizēt, pieaicinot cietušā nopratināšanas procesā Bērna mājā aizstāvības advokātu. Latvijā pēc ekspertu viedokļa tas šobrīd nav iespējams KPL pastāvošā regulējuma dēļ, jo aizstāvības advokāts ar lietā esošajiem pierādījumiem tostarp cietušā bērna liecību iepazīstas pēc pirmstiesas izmeklēšanas procesa pabeigšanas.	– KPL darba grupai izvērtēšanai esošo normatīvo regulējumu – vai KPL normas tiešām šobrīd nepieļauj aizstāvības advokāta piedalīšanos nopratināšanas procesā. – Policijas, Prokuratūras, Advokatūras un Tiesas pārstāvju ekspertu grupai – analizēšanai, kādi praktiski šķēršļi var kavēt aizstāvības advokāta pieaicināšanu cietušā nopratināšanas procesā, citu valstu pieredzes un ECT spriedumu analīze, rekomendācijas. – KPL darba grupai – grozījumu izstrāde, ja nepieciešams
1.2.9. Prasības cietušā bērna nopratināšanas procesā (ja tiek veikts videoieraksts) protokolēšanai Šobrīd nav vienotas prakses un izpratnes	- KPL darba grupai analizēšanai un precizēšanai normatīvais regulējums KPL par personai izsniedzamajām lietām

izmeklētāju, prokuroru, kā arī tiesnešu vidū par protokola formu, gadījumos, ja cietušā bērna liecība tiek ierakstīta video. Šobrīd procesuāli tas tiek noformēts 3 veidos: 1. Ar protokolu par diska izņemšanu (sarunas teksts rakstiski nav atšifrēts vispār) 2. Ar protokolu īsajā versijā, kur protokolā piefiksētas tikai galvenās detaļas no nopratināšanas 3. Ar protokolu „vārds vārdā” atspoguļojot rakstiski pilnu nopratināšanas gaitu. Pamatojums protokola pilnās versijas rakstīšanai ir personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību tiesības pēc izmeklēšanas pabeigšanas saņemt visu lietas materiālu kopijas. Pēc būtības – aizdomās turamajai personai pēc pašreizējā regulējuma ir tiesības saņemt disku, kurā ierakstīta bērna nopratināšana. Šādā situācija nav pieļaujama (ka personai kopā ar citiem materiāliem tiek nodots disks, kurā bērns detalizēti stāsta par piedzīvoto seksuālo vardarbību – šāds materiāls atkarībā no lietošanas mērķa varētu tikt klasificēts kā bērnu pornogrāfija). Lai izvairītos no šādām situācijām procesa virzītāji raksta pilno nopratināšanas protokolu un to nodod personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību	materiālu kopijām pēc pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšanas, izslēdzot no šo materiālu kopuma disku, ar cietušā bērna nopratināšanas ierakstu dzimumnozieguma gadījumā. - Visticamāk – jāparedz personas tiesības noskatīties videoierakstu - Ekspertu grupai jāizanalizē pastāvošais regulējums un jāsniedz rekomendācijas vai ieteikumi KPL grozījumiem attiecībā uz protokola noformēšanu gadījumos, ja nopratināšana ierakstīta video.
1.2.10. Obligātā ekspertīze dzimumnoziegumu lietās KPL 195. pants nosaka: Ekspertīze ir obligāta, lai noteiktu: [..] 3) pazīmes, kas norāda uz dzimumnozieguma izdarīšanu; – Norma visticamāk palikusi KPL no regulējuma Padomju kriminālprocesa kodeksā un attiecas uz tiesu medicīnisko ekspertīzi. – Pētījumi rāda, ka medicīniski konstatējamās sekas dzimumnoziegumu lietās ir mazāk nekā 10% gadījumu. Šobrīd daudz izplatītākas ir tādas seksuālas darbības pret bērnu, kas neatstāj nekādas pēdas bērna ķermenī. – Vadoties no šīs KPL normas, gadījumā, ja noziedzīga nodarījuma apstākļi neliecina par iekļūšanu bērna ķermenī un medicīniskā ekspertīze nav veikta, lai pildītu KPL 195. panta prasības, procesa virzītāji nereti nozīmē cietušajam bērnam tiesu psiholoģisko ekspertīzi vai komplekso tiesu psihiatrisko- psiholoģisko ekspertīzi.	Krimināltiesību ekspertu grupai izvērtēšanai tiesu psiholoģiskās un psihiatriskās ekspertīzes lomu un nozīmi izmeklējot dzimumnoziegumus pret bērniem: – Vai KPL 195. panta regulējums (ekspertīzes obligātums) attiecināms uz tiesu psiholoģisko/psihiatrisko ekspertīzi, ja nav indikāciju tiesu medicīniskās ekspertīzes veikšanai – Kādi ir tiesu psiholoģiskās un psihiatriskās ekspertīzes uzdevumi: 1) kādu apstākļu noskaidrošanai tā ir nepieciešama, 2) vai nozīmējama visos gadījumos, neskatoties uz noziedzīga nodarījuma apstākļiem, bērna vecumu, garīgās attīstības Krimināltiesību ekspertu grupai un tiesu psiholoģijas/psihiatrijas ekspertiem kā arī psihologiem izvērtēšanai tiesu psiholoģiskās ekspertīzes slēdzienu un psihologa atzinumu – kādos gadījumos ir nepieciešams viens un kādos

– Nav vienotas izpratnes par tiesu psiholoģisko/psihiatrisko ekspertīzi kā pierādījumu un psihologa atzinumu kā pierādījumu dzimumnoziegumu lietās. – Tiesu psiholoģiskās ekspertīzes rindu dēļ notiek reizēm 3 un vairāk mēnešus pēc bērna nopratināšanas, nereti pēc tam, kad bērns ir saņēmis psiholoģiskās rehabilitācijas pakalpojumu, kas nenoliedzami atkārtoti traumē bērnu – Tiesu psiholoģisko ekspertīzi nevar veikt uzreiz pēc nopratināšanas, jo ekspertam ir nepieciešami visi lietas materiāli un ziņas par lietas apstākļiem, kas nopratināšanas brīdī visbiežāk nav izmeklētāja rīcībā – Nav vienotas izpratnes par tiesu psiholoģiskās/psihiatriskās ekspertīzes lomu – kādu apstākļu noskaidrošanai tā tiek veikta.	otrs. Vadlīnijas procesa virzītājiem. Ekspertiem izvērtēšanai: 1) iespēju, ka tiesu psiholoģijas/psihiatrijas eksperts piedalās cietušā bērna nopratināšanā Bērna mājā, lai, veicot ekspertīzi, nav atkārtoti jātiekas ar bērnu 2) iespēju, ka tiesu psiholoģijas/psihiatrijas eksperts veicot ekspertīzi strādā ar nopratināšanas videomateriālu un bērns ekspertīzē nepiedalās.
1.2.11. Psiholoģiskās rehabilitācijas pakalpojums Bērna mājā – Bērna mājā rehabilitācijas pakalpojums Projekta laikā cietušajam netika nodrošināts, jo konfidencialitātes principa dēļ nevarēja izveidot koordinētu sadarbību ar Sociālo dienestu – Jau pastāv noteikta sistēma – cietušais bērns saņem rehabilitācijas pakalpojumu caur savas dzīvesvietas sociālo dienestu – finansējums „caur katras pašvaldības sociālo dienestu”	– Starpinstitūciju vienošanās (Sadarbības līgums), kurā noteikti arī sociālā darbinieka pienākumi, tiesības un uzdevumi sadarbojoties Bērna mājas modelī. – Finansējums un sadarbība ar cietušā dzīvesvietas sociālo dienestu sociālās rehabilitācijas pakalpojuma plānošanai un nodrošināšanai
1.2.12. Izpētes intervijas (pirms kriminālprocesa uzsākšanas) Bērna mājā – Nereti Valsts policija ir pēdējā, kas saņem informāciju par cietušo bērnu. – Ir situācijas, kad nav pietiekamu indikāciju kriminālprocesa uzsākšanai, bet sociālajam dienestam vai bāriņtiesai izvērtējot riskus ir pamats uzskatīt, ka bērns cietis no seksuālas vardarbības – Šobrīd šādā situācijās bērns tiek nosūtīts psiholoģiskās izpētes veikšanai, kas vidēji ir 5-6 konsultācijas un laiks atzinuma sagatavošanai par izpētes rezultātiem	– Kopīgi ar Rīgas sociālo dienestu analizēt iespējamību veikt cietušā bērna izpētes interviju Bērna mājā ar psihologa starpniecību un veicot videoierakstu, gadījumos, kad nav pietiekami daudz informācijas kriminālprocesa ierosināšanai. – Izstrādāt sadarbības shēmu šādu gadījumu risināšanā ar Sociālo dienestu un Valsts policiju – Piedāvāt izpētes interviju kā alternatīvu psiholoģiskai izpētei (kad tas ir iespējams) Rīgas un Rīgas reģiona sociālajiem dienestiem
1.2.13. Apmācības – vienotas izpratnes veicināšanai par nopratināšanas procesu – Anketēšanas procesā izmeklētāji un advokāti norādījuši uz nepieciešamību psihologiem, kas veic nopratināšanu apgūt zināšanas par nopratināšanas un izmeklēšanas procesu juridiskajiem aspektiem	– Organizēt apmācības psihologiem par nopratināšanas juridiskajiem aspektiem; – Organizēt apmācības izmeklētājiem, prokuroriem, advokātiem par nopratināšanas tehniku un NICHD protokolu – Pirms katras nopratināšanas – iepazīstināt speciālistu komandu novērošanas telpā par

– Aptaujas procesā psihologi norādījuši uz nepieciešamību izmeklētājiem un advokātiem apgūt zināšanas par NICHD nopratināšanas tehniku	nopratināšanas struktūru un ievada mērķiem un uzdevumiem
--	--

1.3. Bērna mājas modeļa ieviešana citviet Latvijā

Bērna mājas modeli citos Latvijas reģionos iespējams attīstīt baltoties uz jau esošajiem krīžu centriem, kas saskaņā ar valsts deleģējumu sniedz sociālās rehabilitācijas pakalpojumus vardarbībā cietušajiem bērniem.

Vairumā šo krīzes centru ir telpas, kurās iespējams veikt cietušo bērnu nopratināšanu, atsevišķos krīžu centros ir pieejams arī tehniskais aprīkojums, videoieraksta veikšanai. Pēc Dardedzes rīcībā esošās informācijas krīžu centros tiek pratināti tikai tie bērni, kas atrodas uz vietas krīžu centrā un visbiežāk nopratināšanu veic izmeklētājs psihologa klātbūtnē (KPL152.p.) un nevis ar psihologa starpniecību (KPL153.p.).

Lai izvērtētu iespējamību pielāgot esošo krīžu centru telpas un pakalpojumu Bērna mājas modeļa ieviešanai reģionos ir nepieciešams izvērtēt esošo situāciju un pastāvošos sadarbības mehānismus. Sadarbība ar krīžu centriem reģionos plānots attīstīt divu Eiropas Komisijas finansētu projektu ietvaros (PROMISE II un BADEV) 2018. un 2019. gadā.

Krīžu centru adreses un kontakti:

Vidzemes reģionā:

1. Nodibinājums „Centrs Valdardze”
Raiņa iela 9F, Valmiera
valdardze@inbox.lv, 64220686

Latgales reģionā

2. „Rasas pērles”
"Varavīksne", Rugāju pagasts, Rugāju novads,
rasas_perles@inbox.lv, 64563493

Rīgas reģionā

3. Allažu krīžu centrs
Stārķu iela 4, Allaži, Allažu pag., Siguldas nov.
ziemelea@inbox.lv, 67148606

Zemgales reģionā

4. Dobeles Krīzes un atbalsta centrs
E. Francmaņa ielā 6, Dobeles
baiba.brigmane@dobeles.lv, 637 21631

Kurzemes reģionā

5. Nodibinājums "Talsu novada krīžu centrs"
Saules iela 7, Talsi, Talsu nov.,
info@krizucentrs.lv, 63 291147
6. Zantes ģimenes krīzes centrs
Skolas iela4, Zantes Pagasts, Kandavas novads

zanteberniem@inbox.lv 26353631

7. Krīzes centrs ģimenēm ar bērniem „Paspārne”

Talsu 39, Ventspils

paspārne_kc@inbox.lv, 63661515 Krīžu centru izvietojums Latvijas teritorijā

Centrs Dardedze

Rīgā, 2017. gada 15. decembrī

ⁱ Banyard VL, Williams LM, Siegel JA. The long-term mental health consequences of child sexual abuse: an exploratory study of the impact of multiple traumas in a sample of women. *J Trauma Stress*. 2001;14:697–715

ⁱⁱ Browne A. & Filkenhor D. Impact of child sexual abuse: A review of research. *Psychological Bulletin*, 1986. 99(1), 66-77.

ⁱⁱⁱ PVO Ziņojums Par Latvijas jauniešu bērnībā gūto nelabvēlīgo pieredzi. 2011. Resurss: http://sabves.spkc.gov.lv/ZinojumuDokumenti/Z_151/Vardarbibas_pieredze_Zinojuma_Kopsavilkums_A4_Web.pdf

^{iv} Mapping child protection systems in the EU, 2014. Resurss: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/mapping-child-protection-systems-eu/multidisc-assess>

^v Martin A. Finkel. *Physical Examination*. In: Martin A. Finkel & Angelo P. Giardino (Eds.) *Medical Evaluation of Child Sexual Abuse: A Practical Guide*, p. 53-103, 77 (3rd ed. 2009) (American Academy of Pediatrics)